ROLUL ICOANELOR ÎN EDUCAŢIA RELIGIOASĂ A ELEVILOR

Prof. Soare Constantina,
Şcoala Gimnazială „Vlaicu Vodă”- Brăila

Prima Duminică din Postul Mare al Sfintelor Paşti, consacrată restabilirii cultului sfintelor icoane, după epoca iconoclastă, de către al VII-lea Sinod Ecumenic, este cunoscută sub numele de Duminica Ortodoxiei. Dar dacă această Duminică este considerată ca Duminică a Ortodoxiei şi dacă în centrul atenţiei se află cultul sfintelor icoane, înseamnă că icoanele au o semnificaţie particulară pentru Ortodoxie. În cele ce urmează, vom căuta să scoatem în evidenţă semnificaţia majoră a sfintelor icoane pentru spiritualitatea şi educaţia creştină a elevilor.

Cuvântul grecesc **εἰκὼν**, de la **εἴκω**(a semăna) înseamnă la origine **asemănare** (lat. **imago**,slav. **ikona** sau **obraz**) şi poate avea mai multe înţelesuri.

După Sfântul Ioan Damaschinul, „**icoana** este o **asemănare**, un model, o întipărătură a cuiva, care arată în ea pe cel ce este înfăţişat în icoană”. În general, icoana nu este identică cu prototipul sau originalul pe care ea îl reprezintă. Între ele există numai asemănare, nu şi identitate, zice Sfântul Ioan Damaschinul. Sau, precum precizează Sfinţii Părinţi adunaţi la Sinodul al VII-lea Ecumenic (Niceea, 787), reluând doctrina formulată de Sfântul Ioan Damaschinul: „Una este icoana şi altul prototipul (originalul). Şi niciun om cu mintea sănătoasă nu caută în icoană ceea ce este propriu originalului. Căci în icoană dreapta judecată nu vede nimic altceva, decât că ea este una cu originalul după nume, nu şi după natură...”.

Sfântul Teodor Studitul face o distincţie între **icoana naturală** şi **cea artificială sau imitativă**: „Orice icoană poartă asemănare cu prototipul ei: icoana naturală (poartă) o asemănare naturală, iar icoana artificială o asemănare artificială. Cea dintâi este întru totul asemenea atât ca natură cât şi ca asemănare faţă de original, aşa cum Hristos, după dumnezeire, faţă de Tatăl, iar după omenire, faţă de Sfânta Sa Maică. Cea de a doua este identică cu prototipul prin asemănare, dar diferită de el ca natură; aşa precum icoana lui Hristos (e diferită) faţă de Hristos Însuşi”.

Ne punem firesc întrebarea: „Care este rostul icoanei sau raţiunea ei de a fi?”. Tot Sfântul Ioan Damaschinul ne vine în ajutor. El ne răspunde că icoana există mai întâi pentru că nu putem avea întotdeauna în faţa ochilor originalul (de ex. Mântuitorul sau Sfinţii, părinţii noştri după trecerea lor din viaţă,etc.) şi de aceea trebuie să ne mulţumim cu copia sau imaginea.

În al doilea rând, ea este cerută de insuficienţele firii omeneşti: fiind o fiinţă limitată în timp şi în spaţiu, credinciosul nu poate avea o conştiinţă directă a celor nevăzute, nici a celor trecute, a celor viitoare sau a celor depărtate în spaţiu. Imaginea văzută a acestora suplineşte deci lipsa lor din faţa noastră. Şi apoi, omul este înclinat din fire să-şi reprezinte în chip perceptibil (intuitiv) sau sub forme văzute, pe cele nevăzute, sau lucrurile care nu cad sub simţuri. Nevoia de a avea în faţă o icoană decurge din caracterul concret al sentimentului religios, care adesea nu se mulţumeşte cu o simplă contemplaţie spirituală şi care caută să se apropie de Divinitate în chip nemijlocit. Raţiunea existenţei icoanei stă deci în însăşi structura organică a fiinţei omeneşti şi în psihologia universală a vieţii religioase.

Ceea ce legitimează şi justifică folosirea icoanelor este mai ales marea lor importanţă practică în viaţa religios-morală. Mai întâi, icoanele au un netăgăduit rol instructiv (didactic). Ele au fost întrebuinţate de Biserică întotdeauna ca un excelent mijloc didactic sau catehetic pentru credincioşii ei. Ele sunt un fel de cărţi puse la îndemâna tuturor care intră în biserici, dar mai ales a celor neinstruiţi şi simpli, care nu ştiu să citească: sunt „cărţi pentru cei neştiutori de carte”, cum le numeşte Sfântul Ioan Damaschinul. Icoanele sunt deci un auxiliar preţios al Sfintelor Scripturi, al predicii şi al catehezei, adică al Cuvântului dumnezeiesc scris şi vorbit. Aceasta înseamnă că icoana şi
Evanghelia conţin şi comunică acelaşi adevăr, aceeaşi cunoaştere, cum zic Părinţii, cunoaşterea lui Dumnezeu.

„Ceea ce cuvântul comunică prin auz, pictura arată în chip tăcut”: analogiei funcţiei vestitoare îi corespunde identitatea conţinutului vestit. Ca şi textele liturgice, icoana corespunde

deci sensului şi conţinutului Sfintei Scripturi, fără a se limita la o simplă şi servilă ilustrare a literei textului sacru. Icoana ne anunţă şi ne face prezent ceea ce Evanghelia ne spune prin cuvânt.

În zilele noastre, în epoca audio-vizualului, aproape că nu mai este necesar să stăruim prea mult asupra importanţei pedagogice a imaginii. Ca şi textele şi mişcările corporale liturgice, icoanele nu participă la rugăciune numai ca mijloace, ci orientează şi formează rugăciunea: ele indică modul în care să se facă rugăciunea, până şi în gesturi!

Sfânta icoană este o prezenţă harică. În istoria Bisericii, icoanele au avut un rol important în viaţa liturgică, în domeniul misiunii şi în latura educaţiei religioase. Dintre funcţiile pe care le îndeplineşte icoana, amintim:

1. **funcţia catehetică** sau **didactică.** Icoana este *Biblia* în imagini şi simboluri;
2. **funcţia contemplativă.** Icoana este o *fereastră spre absolut* care atrage pe credincioşi spre comuniunea cu Dumnezeu întru slavă;
3. **funcţia de mijlocire** sau **harică.** Icoana împărtăşeşte puterea nevăzută a lui Dumnezeu prin mijlocirea celui reprezentat pe ea;
4. **funcţia latreutică.** Prin cinstirea icoanei,cinstim pe cel reprezentat pe ea. Doctrina cinstirii icoanelor a fost stabilită de Sinodul al VII-lea Ecumenic;
5. **funcţia educativ-religioasă**. Icoana este un mijloc de trezire, întreţinere şi întărire a vieţii religioase, iar vederea ei îndeamnă la fapte bune, la practicarea virtuţilor creştine.

În spiritul celor afirmate mai sus este evident faptul că icoana are un rol covârşitor în educaţia religioasă a copilului. Cu atât mai mult cu cât copilul de vârstă şcolară mică (ciclul primar) are sufletul larg deschis către harul divin. Pentru elevii din clasa I, când încă aceştia nu ştiu să citească, icoana este o modalitate de asociere a cuvântului auzit cu imaginea. Copilul simte prezenţa harică a lui Dumnezeu prin intermediul icoanei,astfel că în prezenţa acesteia îşi revizuieşte atitudinea faţă de cei din jur. Aşadar icoanele au şi un puternic rol moralizator. Ele sunt un mijloc de trezire, de întreţinere şi de întărire a vieţii religioase creştine, un stimulent spre cultivarea virtuţilor morale şi a sentimentelor superioare de iubire, devotament şi jertfă pentru Biserica lui Hristos. Pentru elevii din ciclul gimnazial icoanele sunt un mijloc de intrare în comuniune cu Dumnezeu, atât în momentul rostirii rugăciunii, cât şi pe parcursul desfăşurării orelor, uneori chiar dincolo de spaţiul şcolii. Astfel se explică dorinţa foarte mare, manifestată de elevi, de a picta sau desena icoane, participarea numeroasă la diverse concursuri organizate în acest sens şi chiar rezultatele obţinute.

Icoana este şi o fereastră către Dumnezeu(absolut), aşa cum a numit-o foarte sugestiv Michel Quenot. Dar este o fereastră cu două sensuri. Putem să privim afară printr-o fereastră, dar tot prin fereastră vine şi lumina pentru a ilumina întreaga cameră în care ne aflăm. Când elevul se închină în faţa icoanei vede o umanitate desăvârşită la care este chemat să ajungă. Este chemarea lui Hristos şi a Sfintei Evanghelii de a face ceea ce pare imposibil, adică de a deveni desăvârşit „precum şi Tatăl nostru din Ceruri desăvârşit este”.

Icoana îi înfăţişează elevului lumea eonului ce va să vină, în care omul şi creaţia vor fi transfiguraţi deplin. De aceea, departe de orice naturism, icoana nu-l reprezintă pe om aşa cum este, ci aşa cum trebuie să fie, în Împărăţia lui Dumnezeu. Chipul nu mai este cel al naturii afectate de păcat, ci al naturii deificate sau îndumnezeite. Corpul apare prelungit peste măsură şi devine o flacără care poartă chipul «extatic» al persoanei. Organele de simţ sunt interiorizate pentru că simţurile tac în acest extaz al persoanei. Fruntea e dilatată de cunoaşterea lumii divine, de chipul lui Dumnezeu ajuns la asemănare, gâtul este «gonflat» de Suflul dătător de viaţă, iar chipul devine tot «ochi» şi în privire e prezentă întreaga fiinţă a omului. În felul acesta, icoana îl conduce pe elev de la vizibilul lui Hristos, la invizibilul Divinităţii Sale, de la vizibilul Sfântului la invizibilul Duhului. De aceea, icoana cu cele două dimensiuni ale ei, este o fereastră deschisă spre eternitate.

S-ar putea obiecta împotriva icoanelor că prin suportul pe care îl dau elevilor în năzuinţa lor spre Împărăţia lui Dumnezeu, ar putea favoriza evadarea lor din lume şi lipsa de preocupare pentru probleme sociale. Nimic mai fals, fiindcă spiritualitatea icoanelor nu are în vedere doar transfigurarea sufletului, ci şi transfigurarea trupului, care se realizează înainte de toate prin harul Sfântului Duh, prin post şi asceză, dar şi prin faptele responsabilităţii faţă de aproapele.

Nu trebuie pierdut din vedere rolul didactic al icoanei ca o contrapunere la prezenţa tot mai insistentă a pornografiei, această iconografie demonică care distorsionează cu totul chipul lui Dumnezeu din noi, dar mai ales perverteşte sufletele curate ale copiilor. Prin cuvânt, dar mai ales prin imagine pornografia se insinuează în sufletele oamenilor mutilând adeseori nu doar trupul, ci mai ales sufletul, reducând persoana la un simplu obiect. Icoana arată elevilor rostul măreţ al omului, acela de a deveni dumnezei după har, demnitatea de persoană creată după chipul lui Dumnezeu şi menirea de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu.

După această prezentare exhaustivă a rolului icoanelor în educaţia religioasă a elevilor ar trebui să ne întrebăm ce fel ar fi fost viaţa noastră fără icoane. Sau cum s-ar fi desfăşurat o oră de religie (şi nu numai) fără prezenţa icoanelor. Cei mai mulţi dintre iconoclaştii moderni văd doar materia icoanei, văd doar micile scăderi în educaţia religioasă a copiilor, fără să-şi pună întrebarea legitimă: „Cum ar fi fost fără icoane?". Desigur aceştia ca şi cei din vechime nu reuşesc să se ridice la înţelegerea superioară a rolului icoanelor (sau poate nu vor) şi preferă să rămână departe de adevăr, pe care îl declamă cu atâta vehemenţă. Pentru noi, creştinii ortodocşi un lucru este evident. Dacă atâţia creştini şi-au dat viaţa pentru apărarea icoanelor, pentru triumful cinstirii lor, dacă suntem înconjuraţi de atâtea icoane făcătoare de minuni înseamnă că prin acestea menţinem legătura vie cu Dumnezeu şi cu Sfinţii Săi. Icoana este un obiect de cult ca şi Sfânta Cruce şi prin închinarea pe care i-o aducem , cinstim de fapt pe Dumnezeu.

Şi, atât timp cât privind o icoană te simţi nu doar cuprins de o emoţie sfântă, ci şi de o dragoste infinită, poţi fi sigur că Dumnezeu te ocroteşte prin harul izvorât din ea. Ortodoxia fără icoane nu se poate concepe. Icoana este lucru indispensabil pentru evlavia ortodoxă.

Bibliografie:

1. Pr.Prof.Ene Branişte, *Teologia icoanelor*, în „Studii Teologice", nr. 3-4/1952;
2. Sf.Teodor Studitul, „Iisus Hristos, prototip al icoanei Sale", Editura Deisis, Sf.Mănăstire Ioan Botezătorul, Alba Iulia, 1994;
3. Pr.Prof. Dr. Dumitru Gh.Popescu, „Teologie şi cultură", Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.